

Aan

de Voorzitter van de Tweede Kamer
der Staten-Generaal
Binnenhof 4
2513 AA 's-GRAVENHAGE

Datum	Uw kenmerk	Ons kenmerk	Bijlage(n)
16 november 2005		TP/MO 5100745	

Onderwerp

Nationaal Antennebeleid

Aanleiding

Met onze brief van 11 april 2005 (Kamerstuk 27 561, nr. 23) hebben wij u geïnformeerd over het onderwerp antennes en gezondheid. In deze brief schetsten wij de maatschappelijke context - met name de toegenomen onrust over de mogelijke schadelijke gezondheidseffecten van mobiele communicatie - en onze reactie daarop. Wij gaven aan serieus en nuchter met deze problematiek om te gaan en concludeerden dat er geen reden was om het Antennebeleid bij te stellen. Wij staan nog steeds volledig achter deze conclusie. In lijn met onze eerdere toezegging willen we u via deze brief achtereenvolgens informeren over: de recente ontwikkelingen rond het Antennebeleid, voorlichting, programma EM-velden, replicatiestudie Zwitserland en de evaluatie van het antennebeleid.

Ontwikkelingen

Mobiele communicatie voorziet in een grote maatschappelijke behoefte en is inmiddels niet meer weg te denken uit onze samenleving. Burgers en bedrijven stellen steeds hogere eisen aan de kwaliteit en de functionaliteit van deze vorm van communicatie. Een groeiend aandeel Nederlandse huishoudens – inmiddels meer dan 10% - beschikt niet meer over een vaste aansluiting en maakt uitsluitend nog gebruik van mobiele telefonie. Deze ontwikkelingen vereisen een uitrol en uitbreiding van de capaciteit van breedbandige draadloze netwerken, zoals GSM en UMTS. Om hoogwaardige mobiele communicatie te kunnen blijven garanderen, zijn er voldoende goede antenne-opstelpunten nodig.

Tegelijkertijd zien we dat er sprake is van bezorgdheid bij groepen burgers over de mogelijke schadelijke gezondheidseffecten van mobiele communicatie. Deze onrust heeft er de afgelopen periode onder meer toe geleid dat een aantal gemeenten en woningcorporaties een terughoudend beleid zijn gaan voeren inzake de plaatsing van met name UMTS-antennes. Als reden voor deze

Bezoekadres	Doorkiesnummer	Telefax
Beatrixlaan 5-7	070-3797981	070-3798264

Hoofdkantoor	Telefoon (070) 379 89 11	Behandeld door
Bezuidenhoutseweg 30	Telefax (070) 347 40 81	Henk Ruyter
Postbus 20101	Email ezpost@minez.nl	
2500 EC 's-Gravenhage	Website www.minez.nl	<i>Verzoeken bij beantwoording van deze brief ons kenmerk te vermelden</i>

terughoudendheid wordt aangegeven dat er nog onvoldoende duidelijkheid is over de gezondheidseffecten van de elektromagnetische velden (EM-velden) van antennes en dat men in afwachting is van de resultaten van het Zwitserse replicatieonderzoek.

Er is internationaal veel wetenschappelijk onderzoek verricht naar de eventuele gezondheidseffecten van mobiele communicatie. Via de Gezondheidsraad wordt de Regering van deze onderzoeken op de hoogte gehouden. De Commissie Elektromagnetische Velden van de Gezondheidsraad heeft over dit onderwerp verschillende adviezen en reeds twee keer eerder een jaarbericht 'Elektromagnetische Velden' uitgebracht, de laatste in 2003.¹ Binnenkort zal het derde 'jaarbericht' verschijnen.

Wetenschappelijk is aangetoond dat er als gevolg van blootstelling aan radiofrequente EM-velden een thermisch effect kan optreden (het menselijk lichaam kan opwarmen), maar dit effect treedt alleen op bij zeer krachtige veldsterktes. Europese blootstellingslimieten, met daarin ruime veiligheidsmarges, voorkomen dat dergelijke effecten optreden. De veldsterktes van antennes, waaraan omwonenden in de praktijk kunnen worden blootgesteld, liggen in Nederland doorgaans een factor 20 tot 40 lager dan deze Europese limieten. Hoewel er in de afgelopen jaren enkele wetenschappelijke onderzoeken zijn gepubliceerd, die indicaties lijken te geven van niet thermische effecten van mobiele communicatie, doen andere wetenschappelijke onderzoeken dit weer niet. De Gezondheidsraad stelt op basis van een afweging van alle wetenschappelijke resultaten vast dat er geen duidelijke en consistente aanwijzingen zijn voor gezondheidseffecten van EM-velden van mobiele communicatie.

Het oordeel van de Gezondheidsraad vormt een belangrijk element in onze beleidsbepaling. Op basis van de huidige wetenschappelijke inzichten zijn we er derhalve van overtuigd dat er geen aanleiding is om het Nationaal Antennebeleid aan te passen. Niettemin vinden wij dat iedere grootschalige introductie van nieuwe technologieën, zoals bijvoorbeeld UMTS, samen moet gaan met zorgvuldige communicatie en voorlichting en met het (doen) uitvoeren van onderzoek naar mogelijke en onbedoelde neveneffecten van deze nieuwe technologieën. Onderstaand volgt een beschrijving van onze maatregelen en voornemens hieromtrent.

Communicatie en voorlichting

In onze brief van 11 april 2005 hebben wij melding gemaakt van het onderzoek van het bureau Berenschot en de tweede evaluatie van het antenneconvenant.² In het onderzoek werd onder meer geconcludeerd dat de communicatie rond instemmingsprocedures, die worden toegepast

---

¹ Elektromagnetische velden: jaarbericht 2003, Gezondheidsraad, 2004/01.

² "De positie van bewoners bij het plaatsen van vergunningvrije antenne installaties", Bureau Berenschot, Utrecht, maart 2005, respectievelijk "De tweede evaluatie van het convenant in het kader van het Nationaal Antennebeleid betreffende vergunningvrije antenne-installaties voor mobiele communicatie, april 2005.

bij de plaatsing van vergunningvrije antennes, door de geënquêteerden over het algemeen als adequaat worden ervaren. Verbetermogelijkheden lagen met name in een goede en goed uitgevoerde klachtenregeling. Ook bleek dat gemeenten nauwelijks een rol spelen in de communicatie met bewoners, terwijl de positie van gemeenten, dichtbij de burger en met kennis van de lokale situatie, beter zou kunnen worden benut. Daarnaast constateerden de onderzoekers dat rechtstreekse, interpersoonlijke communicatie in de vorm van bijvoorbeeld voorlichtingsavonden het meest recht doet aan de behoefte van burgers aan informatie, uitleg en het gevoel ‘gehoord’ te worden. Dit zou onder meer kunnen door het Antennebureau een meer pro-actieve rol te laten vervullen in deze vorm van voorlichting. Mede op basis van dit onderzoek zijn onderstaande verbeteringen ingevoerd.

Verbetering klachtenprocedure

Om te voorzien in een betere klachtenprocedure zijn de convenantpartijen³ overeengekomen met nog meer zorg toe te zien op een adequate afhandeling van vragen en klachten over de uitgevoerde instemmingsprocedure. De jaarlijkse hoeveelheid van circa 30 tot 40 klachten komt vanaf nu voortaan terecht bij één loket, te weten het Antennebureau. Een verwijzing naar het Antennebureau wordt opgenomen in de begeleidende brief, die door de mobiele operator wordt meegestuurd bij een instemmingsprocedure. Het Antennebureau ziet er op toe dat de afhandeling van de vraag of klacht binnen vier weken geschiedt. Het houdt tevens zicht op de afwikkeling van de klachten, rapporteert hierover en doet – indien nodig – voorstellen ter verbetering. De daadwerkelijke afhandeling van de klacht geschiedt onder verantwoordelijkheid van de betreffende mobiele operator.

Rol van gemeenten

Zoals eerder vermeld neemt de weerstand tegen de plaatsing van antennes in een aantal gemeenten toe. Sommige gemeenten geven daarbij aan dat het Nationaal Antennebeleid onvoldoende duidelijk is. Zeer recent hebben wij een brief gestuurd aan alle Nederlandse gemeenten om het Nationaal Antennebeleid nogmaals uiteen te zetten en om te benadrukken dat in dit beleid alle belangen worden afgewogen, waaronder de maatschappelijke behoefte aan moderne mobiele communicatie en de behoefte aan een schoon, veilig en gezond leefmilieu. Ook is in deze brief nadrukkelijk verwezen naar het Antennebureau en het antenregister als bron van informatie en ter ondersteuning bij de beantwoording van vragen van burgers.

Niet alleen het Antennebureau en gemeenten, maar bijvoorbeeld ook GGD's en woningcorporaties krijgen regelmatig vragen over antennes en gezondheid. Speciaal voor medewerkers, bestuurders en adviseurs van deze instanties organiseert de stichting PATO⁴ op

---

³ Dit zijn de ministeries van EZ, van VROM, de VNG, KPN-Mobile, Orange, Telfort, T-Mobile en Vodafone.

⁴ Stichting Post Academisch Technisch Onderwijs. De stichting PATO is een onafhankelijke non-profit organisatie, die zich met name richt op bij- en nascholing van universitair en HBO-geschoolden in de (technische) beroepspraktijk. De stichting werkt samen met tal van (technische) universiteiten, beroeps- en vakverenigingen.

ons verzoek tot maart 2006 verspreid over het land een aantal gratis ééndagscursussen EM-velden. Deze cursus gaat onder meer in op de huidige wetenschappelijke inzichten, de (inter)nationale veiligheidsnormen en de communicatie omtrent de blootstelling aan EM-velden. Cursisten krijgen op deze manier een beter inzicht in de achtergronden en het belang van gezondheids- en veiligheidsaspecten van EM-velden en zijn daardoor beter in staat de gevoelens van onrust bij de vragenstellers te adresseren en te kanaliseren.

Versterking Antennebureau en rol Agentschap Telecom

Sinds 2001 fungeert het Antennebureau als het centrale overheidsloket voor vragen over antennes. Het Antennebureau is destijds vooral ingericht om snel en deskundig te kunnen antwoorden op vragen over het gevoerde Antennebeleid en op vragen van meer technische aard. Sinds medio 2004 is het aantal vragen en klachten over het onderwerp antennes en gezondheid sterk gegroeid. Het accent in de voorlichtingsbehoefte is daardoor veranderd en het beroep op het Antennebureau om deel te nemen aan voorlichtingsbijeenkomsten in het kader van instemmingsrondes is toegenomen. De afgelopen periode heeft daarom een heroriëntatie plaatsgevonden op rol en functie van het Antennebureau en de daarbij behorende capaciteit, kennis en vaardigheden van de medewerkers om in deze nieuwe behoefte te kunnen voorzien. De bezetting van het Antennebureau wordt uitgebreid, zodat met meer deskundigheid op het gebied van antennes en gezondheid pro-actiever op de maatschappelijke zorgen kan worden ingespeeld.

Het Agentschap Telecom houdt toezicht op de naleving van de blootstellingslimieten van EM-velden. Het Agentschap zal jaarlijks meer metingen verrichten rond antenne-opstelpunten. Deze metingen vinden steekproefsgewijs en op verzoek van gemeenten plaats, of in specifieke gevallen ook op verzoek van omwonenden en bewoners. Uit de in de periode 2003 tot en met 2004 gehouden metingen bleek overigens zonder uitzondering dat de gemeten veldsterkte met de eerder genoemde factor 20 tot 40 ruimschoots onder de norm ligt. In 2005 heeft het Agentschap Telecom tot nu toe reeds 75 metingen verricht met een zelfde resultaat. De meetrapporten zijn in te zien via de website van het Antennebureau (www.antennebureau.nl).

Rol mobiele operators

Het succes van het Nationaal Antennebeleid hangt grotendeels af van gecoördineerde inspanningen van elk van de convenantpartijen, ieder vanuit zijn eigen verantwoordelijkheid. Ook voor de mobiele operators zijn er aandachtspunten in het contact met burgers, woningcorporaties en gemeenten, over het voornemen om antennes te plaatsen of over de plaatsing zelf. Hierover voeren wij samen met de Vereniging van Nederlandse Gemeenten constructief overleg met de mobiele operators.

Programma EM-velden

In lijn met onze brief van 11 april 2005 om te komen tot de opzet van een programma Elektromagnetische Velden zijn het afgelopen halfjaar twee bijeenkomsten gehouden met tal van betrokkenen uit onder meer wetenschap, bedrijfsleven, gebruikersgroepen en overheden om de wensen en mogelijkheden voor het programma te verkennen. Hierin bleek veel behoefte aan

een breed kennisplatform EM-velden, dat het gehele spectrum van elektromagnetische velden – 0 Hertz tot 300 Gigahertz – zal moeten gaan omvatten. Er zit namelijk veel analogie in de problematiek en de kennis inzake enerzijds radiofrequente EM-velden van bijvoorbeeld mobiele communicatie en anderzijds de laagfrequente EM-velden van onder meer hoogspanningslijnen en transformatoren. De wetenschappelijke kennis zal op een snelle, objectieve en onafhankelijke wijze toegankelijk moeten worden gemaakt en worden gecommuniceerd naar de verschillende maatschappelijke actoren, waaronder de media.

Naast een spoor voor voorlichting en verspreiding van kennis zal er ook een onderzoeksprogramma EM-velden worden ingesteld. Aan ZonMW (Zorgonderzoek Nederland en Medische Wetenschappen) is subsidie verleend om een meerjarig onderzoeksprogramma te ontwikkelen. Het is de bedoeling dat via dit initiatief een wetenschappelijke autoriteit ontstaat, waarin alle nationale en internationale kennis op het gebied van EM-velden is gebundeld. Met potentiële opdrachtgevers (bedrijfsleven en departementen) en met betrokkenheid van andere maatschappelijke actoren wordt verkend welke activiteiten het programma dient te ontplooiën en hoe de verschillende partijen hieraan kunnen bijgedragen.

Advies Gezondheidsraad

Om tot een ook in internationaal opzicht efficiënt en doelmatig programma EM-velden te komen, is het noodzakelijk om een goed en actueel zicht te hebben op de internationale onderzoeksagenda van afgeronde, lopende en voorgenomen onderzoeken. Daarenboven moet worden bezien hoe deze internationale onderzoeksagenda ook op langere termijn op een nuttige manier vanuit Nederland ingevuld kan worden en wat de (toekomstige) onderzoeksprioriteiten zijn. Dit betekent bijvoorbeeld dat er naast biologisch en technisch onderzoek ook aandacht moet komen voor sociologisch en psychologisch onderzoek. Onlangs is de Gezondheidsraad gevraagd hierover advies uit te brengen.⁵ ZonMW is gevraagd het programma EM-velden in te richten mede aan de hand van dit nog te ontvangen advies van de Gezondheidsraad.

Replicatiestudie Zwitserland

Zoals bekend wordt momenteel een replicatiestudie van het TNO-onderzoek COFAM uitgevoerd in Zwitserland. In onder meer Denemarken, het Verenigd Koninkrijk en Japan is ook onderzoek gestart, dat ten dele aangemerkt kan worden als replicatie of aanvullend onderzoek van het COFAM-onderzoek. In Nederland gaat de meeste aandacht uit naar het Zwitserse onderzoek. Niet alleen omdat de Nederlandse overheid dit onderzoek mede financiert, maar ook omdat dit onderzoek naar verwachting als eerste is afgerond. De resultaten van de Zwitserse replicatiestudie worden openbaar gemaakt via een publicatie in een wetenschappelijk tijdschrift. Deze publicatie zal op zijn vroegst eind 2005 plaats kunnen vinden. Wij zullen u informeren over de resultaten van deze en mogelijk andere (replicatie)studies, die daartoe aanleiding geven.

---

⁵ Adviesaanvraag aanbevelingen EMV-onderzoek, brief van de staatssecretaris van VROM, kenmerk SAS/2005180309, 9 september 2005.

Dit Zwitserse onderzoek zal overigens geen definitief uitsluitsel kunnen geven op de vraag of UMTS-antennes een effect hebben op de gezondheid. Er kunnen bijvoorbeeld aan de hand van deze onderzoeksresultaten geen uitspraken worden gedaan over de eventuele effecten van langdurige blootstelling of over mogelijke langere termijn gezondheidseffecten van UMTS-antennes. Wetenschappelijk onderzoek is ook geen éénmalige actie, maar is een voortdurend proces van kennisontwikkeling. Via het programma EM-velden gaan wij vanuit Nederland aan deze kennisontwikkeling bijdragen.

Evaluatie antennebeleid

Het Nationaal Antennebeleid is in 2001 ingevoerd. In dat jaar is onder meer het Nationaal Antennebureau opgericht en werd het Nationaal Antenneregister ingericht. In de zomer van 2002 is het Nationaal Antenneconvenant in werking getreden. De werking van dit convenant is inmiddels tweemaal geëvalueerd.⁶ Dit najaar wordt via een beleidsevaluatie bezien in hoeverre aan het doel en de doelstellingen van het Nationaal Antennebeleid is voldaan. Ook de openbaarheid van antennegegevens en de behoefte aan antenne-opstelpunten zullen in deze evaluatie worden betrokken. De resultaten van deze evaluatie verwachten wij eind dit jaar en zullen volgend voorjaar leiden tot een herijking van het huidige beleid.

Inzake de “wijziging van de Telecommunicatiewet in verband met de instelling van het antenneregister” heeft een publieke consultatie plaatsgevonden. Op basis van reacties op deze consultatie is onder meer besloten het College van Bescherming Persoonsgegevens om advies te vragen over de wijze waarop gegevens van bijvoorbeeld radiozendamateurs in het register kunnen worden weergegeven. In de voorgenomen wetwijziging zullen kwaliteitseisen worden gesteld ten aanzien van de door de vergunninghouders aangeleverde gegevens. Het gaat hierbij om eisen met betrekking tot de betrouwbaarheid en de actualiteit van de registergegevens.⁷ Het Agentschap Telecom zal daar vervolgens op toezien en handhaven. Het wetsvoorstel zal in het voorjaar van 2006 bij uw Kamer worden ingediend.

Conclusie

Via deze brief willen wij nogmaals onderstrepen dat wij serieus en actief omgaan met het onderwerp antennes en gezondheid. Evenzeer blijft onze conclusie dat er onvoldoende wetenschappelijke aanwijzingen zijn, die aanleiding geven tot ongerustheid over de eventuele schadelijke gevolgen voor de gezondheid van EM-velden van mobiele communicatie.

---

⁶ Zie de Kamerstukken 27 561, nr. 19 en 27 561, nr. 23.

⁷ Zie hiervoor ook de beantwoording van de vragen van het kamerlid Van Dam gesteld op 17 oktober 2005.

Door een breed pakket aan maatregelen en activiteiten op het gebied van onder meer voorlichting, communicatie en onderzoek, zal naar onze verwachting de maatschappelijke acceptatie van het Nationale Antennebeleid kunnen verbeteren.

(w.g.) mr. L.J. Brinkhorst
Minister van Economische Zaken

(w.g.) drs. P.L.B.A. van Geel
Staatssecretaris van Volkshuisvesting,
Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer